

Ірина В. Ксьонжик (Миколаївський національний
аграрний університет, Україна)

ЕКОНОМІЧНА АКТИВНІСТЬ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

У статті представлено та здійснено аналіз групування сільського населення за рівнями активності, визначено показники зайнятості та рівня безробіття мешканців сільської місцевості, досліджено вплив якості отриманої освіти на економічну активність селян.

Ключові слова: економічна активність; сільське населення; зайнятість; безробіття; гендерні групи; освіта.

Рис. 3. Літ. 14.

Ирина В. Ксенжик (Николаевский национальный
аграрный университет, Украина)

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ АКТИВНОСТЬ СЕЛЬСКОГО НАСЕЛЕНИЯ УКРАИНЫ

В статье представлен и осуществлен анализ группирования сельского населения по уровням активности, определены показатели занятости и безработицы жителей сельской местности, исследовано влияние качества полученного образования на экономическую активность сельских жителей.

Ключевые слова: экономическая активность, сельское население, занятость, безработица, гендерные группы, образование.

Iryna V. Ksyonzyh (Mykolayiv National
Agrarian University, Ukraine)

ECONOMIC ACTIVITY OF RURAL POPULATION IN UKRAINE

The paper analyzes the grouping of the rural population by the levels of activity and determines the indicators of employment and unemployment in rural areas, also studying the effects of education quality upon economic activity in rural inhabitants.

Keywords: economic activity; rural population; employment; unemployment; gender groups; education.

Постановка проблеми. Спад виробництва в сільському господарстві, негативні соціальні зміни в цій галузі, міграція в міста значної частини сільських жителів створили ситуацію, за якої в сільській місцевості загострюються проблеми економічної активності населення, швидкими темпами зростає безробіття, що призводить до різкого зубожіння українських селян, тоді як сільськогосподарські організації вимушені розв'язувати проблему скорочення чисельності робочої сили.

Без вирішення цих питань неможлива реалізація важливих економічних завдань в аграрному секторі. Складна ситуація з використанням робочої сили пов'язана не тільки зі зростанням ефективності сільського господарства, але й із становленням ринку праці. Все це вимагає детального аналізу становища, яке склалося, та розробки рекомендацій щодо підвищення ефективності використання економічно активного населення сільських територій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам державного регулювання ринку праці й управління трудовими ресурсами, забезпечення еконо-

мічно активного населення робочими місцями, розвитку соціального партнерства на ринку праці присвятили свої наукові розробки такі українські науковці, як: Д. Богиня [1], О. Богущкий [2], В.М. Галицький [12], В.С. Дієсперов [3; 4], О.Ю. Єрмаков [6], Ю.Я. Лузан [7], П.М. Макаренко [8], Л.О. Мармуль [9], О.Б. Наумов [10], В.М. Олійник [11], С.Ю. Рошин [13], М.С. Рябуха [14] та інші. У своїх статтях вчені-економісти змістовно розглядають найважливіші проблеми економічної активності населення України. Найбільшу увагу приділено питанням безробіття і заробітної плати.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Враховуючи наукові напрацювання зазначених вчених, слід зауважити, що визначення проблем економічної активності або неактивності сільських мешканців, розподіл їх за відповідними групами, аналіз чинників, які впливають на рівень безробіття та працездатності селян вимагає подальших наукових досліджень.

Мета дослідження полягає у вивченні й аналізі групування сільського населення за рівнями активності; визначенні показників зайнятості та рівня безробіття мешканців сільської місцевості; дослідженні впливу якості отриманої освіти на економічну активність селян.

Основні результати дослідження. У 2011 р. в сільських місцевостях проживало 3,4 млрд. людей, або близько 50% населення світу, яке зазвичай називають сільським населенням. Власне аграрним населенням, безпосередньо пов'язаним із сільським господарством, що забезпечує економічно активних і тих, які перебувають на їхньому утриманні, можна вважати лише 2,6 млрд. осіб, або 38% населення світу. З них близько 2 млрд. людей проживало в Азії, 0,5 млрд. – в Африці. Частка економічно активних (зайнятих і тих, які шукають роботу) в сільському господарстві становить близько 40% від загального числа економічно активних. У розвинених країнах частка населення, джерела існування якого безпосередньо пов'язані з сільським господарством, становить 4%, в країнах, що розвиваються, – 45%, а у найменш розвинутих державах – 66%. Частка економічно активних у сільському господарстві становить відповідно 4%, 48% і 65% [1, 3–8].

У сільській місцевості сучасної України проживає близько 14,2 млн. осіб, а у вітчизняному сільському господарстві зайнято приблизно 16,7% економічно активного населення України. Для порівняння: у сільському господарстві США, в країнах «сімки» і в Японії зайнято відповідно 2,5, 4,7 і 7,2% населення. І якщо визнавати велику соціальну важливість цієї проблеми для всього суспільства, так само як і очевидну необхідність кардинально підвищувати ефективність аграрного виробництва, то необхідно створювати механізми вирішення проблеми скорочення зайнятості в сільському господарстві вже сьогодні [8, 87–96].

Все населення сільської місцевості в Україні можна поділити на дві групи: економічно активне та економічно неактивне населення (рис. 1).

Економічно активне населення – це частина населення, яка пропонує свою працю для виробництва товарів і послуг. Ступінь участі в трудовій діяльності, можливості працевлаштування відображають рівень економічної активності. Для оцінювання динаміки економічної активності населення країни використовуються дані Держкомстату України. Так, в Україні станом на

01.01.2012 чисельність економічно активного населення у віці від 15 до 70 років становила 22056,9 тис. осіб, у тому числі 20247,9 тис. осіб – працездатний контингент. Частка сільського населення в загальній чисельності економічно активних склала 6971,9 тис. осіб, у тому числі 6109,1 тис. – працездатних. Порівняно з 2010 р. чисельність економічно активного сільського населення у 2011 р. зросла на 4,2 тис. осіб, а працездатного – на 17,4 тис. [2, 60–67].

Рис. 1. Розподіл сільського населення України на категорії за рівнем економічної активності, авторська розробка

Економічно активне населення сільської місцевості можна поділити на дві категорії – зайнятих і безробітних. До зайнятих відносяться особи обох статей у віці від 15 до 70 років, що у період, який розглядається, виконували роботу за наймом за винагороду (гроші чи розрахунок в натуральній формі), а також іншу роботу, що приносила дохід; були тимчасово відсутні на роботі з причин хвороби або травми, вихідних днів, щорічної відпустки, відпусток як зі збереженням утримання, так і без збереження, відгулів, відпусток з ініціативи адміністрації, страйку та інших причин; виконували роботу без оплати на сімейному підприємстві [12]. Градація економічно активного сільського населення за віковими групами наведена на рис. 2.

Оцінюючи структуру економічно активного сільського населення (рис. 2), необхідно зазначити, що найбільша частина економічно активних селян припадає на вікову групу 40–49 років – це майже 5,5 млн., далі йде група 50–59 років – 4266,7 тис. осіб, третє місце посідає вікова категорія 25–29 років, чисельність якої складає 3001,9 тис. осіб. Найменш активними, як і очікувалось, виявилися представники селян у граничних вікових категоріях: 15–24 роки – 2605,4 тис. осіб та 60–70 років – 1148,2 тис. осіб [5].

До безробітних в Україні належать особи від 15 до 70 років, які протягом періоду, що розглядається, не мали роботи (або заняття, що приносить дохід), шукали роботу, готові були приступити до роботи.

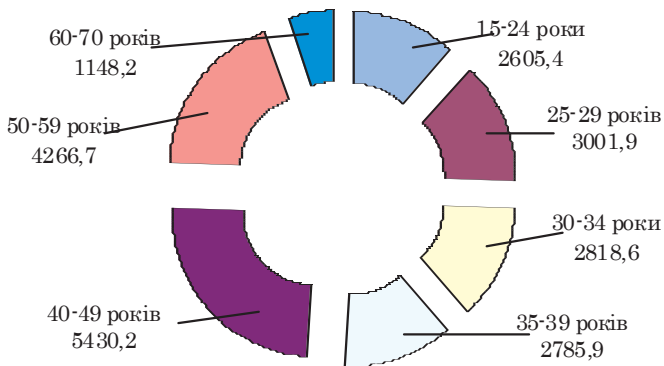

Рис. 2. Структура економічно активного сільського населення за віковими групами у 2010–2011 рр., тис. осіб, побудовано за даними [5]

До економічно неактивного населення відноситься населення, яке не входить до складу робочої сили. Сюди включаються: учні та студенти, пенсіонери, особи, які отримують пенсії з інвалідності, особи, зайняті веденням домашнього господарства; особи, які припинили пошуки роботи, вичерпавши всі можливості її отримання, але які можуть і готові працювати; інші особи, яким немає необхідності працювати незалежно від джерела доходу [9, 201–211]. Однак слід зауважити, що ринок праці має високу динамічну природу, тому слід розглядати не тільки чисельність кожної групи на певний період часу, але й переміщення (потоки) людей між різними групами [4, 46–53].

Аналіз чинників, що впливають на рівень економічної активності сільського населення, за гендерними групами показав, що на економічну активність жінок, на відміну від чоловіків, негативний вплив здійснює кількість дітей. Цей результат пояснюється тим, що саме на жінок лягає основне навантаження, пов'язане з вихованням дітей. Більш потужний позитивний вплив на рівень економічної активності жінок має рівень освіти [10]. Це означає, що для жінок освіта є більш важливою з точки зору поліпшення позицій на ринку праці. Тенденції впливу здоров'я на участь в робочій силі однакові і для чоловіків, і для жінок, але за погіршення стану здоров'я рівень економічної активності чоловіків знижується більше [13].

Показники зайнятості населення та рівня безробіття відносяться до основних характеристик соціально-економічного становища країни та стану ринку праці. Безробіття є найгострішою проблемою в сільській місцевості, що значною мірою пригнічує економічну активність сільського населення (рис. 3). Хоча порівняно з нестабільною динамікою безробітного населення у містах кількість безробітних селян в останні три роки залишається майже незмінною. Показники безробіття, що реєструються, не повною мірою відображають його реальний розмір. Група ж осіб, що відносяться до безробітних за критеріями Міжнародної організації праці, набагато ширша і вкрай неоднорідна за економічними інтересами представників, які входять до її складу. Серед них можуть бути як особи, що зневірилися знайти роботу, так і ті, хто лише теоретично має намір знайти постійне місце роботи [3]. Таким чином, враху-

вати економічні інтереси цієї групи за відсутності формальних відносин цих осіб з відповідними державними органами важко.

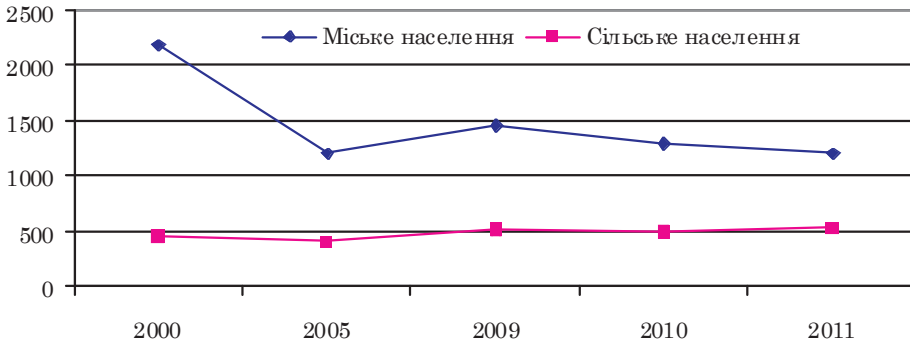

Рис. 3. Кількість безробітного населення в Україні у 2000–2011 рр., тис. осіб, побудовано за даними [5]

Для того, щоб реально оцінити трудовий потенціал, необхідно проаналізувати рівень зареєстрованого безробіття. За даними обстеження, частка жінок у віці від 35 до 39 років, які зареєстровані у службі зайнятості й отримують допомогу з безробіття, значно більша, ніж частка чоловіків в цій же віковій групі. Питома вага жінок, які отримують допомогу, в загальному числі безробітних перевищує питому вагу чоловіків. У цілому для сільських жителів цей показник дуже низький, що свідчить про недостатню активність населення у пошуках роботи. З усіх працездатних безробітних осіб пошуками роботи займаються 17,9% чоловіків і 12,9% жінок [11, 102–107]. Найбільшу активність в реєстрації як безробітних, так і в пошуках роботи виявляють особи у віці від 35 до 39 років. Більша ж частина сільських жителів за відсутності роботи, що оплачується, покладається винятково на ведення особистого підсобного господарства (ОПГ). В основному це особи у віці від 50 до 59 років. У середньому по всіх вікових групах 56,7% чоловіків і 44,6% жінок, які не мають роботи, беруть участь в ОПГ. Молоді люди у віці до 24 років вважають зайнятість в ОПГ допомогою старшому поколінню; 78% молодих людей беруть участь у підсобному господарстві тільки у вільний час. Однак особи цієї вікової категорії, які вважають зайнятість в ОПГ основною діяльністю, витрачають на ведення господарства в середньому 29 годин на тиждень. Враховуючи, що 63% чоловіків і 64% жінок відповідних категорій мають оплачувану роботу, можна зробити висновок про те, що ведення особистого підсобного господарства забезпечує основну частку зайнятості сільського населення. Суміщають основну роботу з участю в особистому підсобному господарстві 59,6% населення [6, 14–19].

Щоб отримати уявлення про економічну активність сільських жителів, слід також оцінити їхню здатність до прояву трудової, економічної та підприємницької діяльності. Трудовий потенціал України характеризується не лише ступенем активності населення в пошуках роботи. У конкурентній ринковій економіці особливо важливо враховувати якість трудових ресурсів, яка насамперед обумовлена рівнем освіти населення. Результати обстеження показують, що, починаючи з вікової групи 25–29 років, в структурі освіти сільських

мешканців переважає частка осіб із середньою професійною освітою. На другому місці – загальна середня освіта, але серед мешканців сіл у віці від 50 до 59 років і старше збільшується частка тих, хто не має загальної середньої освіти [7, 123–127].

Для більш молодого покоління сільських мешканців спостерігається тенденція збільшення частки осіб з вищою освітою. Очевидно, що вища освіта стає не тільки більш популярною, але й більш доступною для сільських жителів. При цьому вищу освіту здобувають як молоді люди (13% з них мають неповну вищу освіту), так і зрілі, у віці від 40 до 49 років. Для працюючих осіб цього віку стимулом для здобуття вищої освіти є продовження терміну роботи та можливе збільшення заробітної плати перед виходом на пенсію. Серед тих, хто має вищу професійну освіту, переважає вікова група від 30 до 39 років, їх частка складає 32,1% [14, 132–136]. Серед осіб, які мають різні рівні освіти, відмінності у видах зайнятості незначні. Навіть ті, хто має високу професійну кваліфікацію, не виявляють підвищену активність в організації власної справи, а надають перевагу роботі за наймом.

Висновки й перспективи подальших розвідок. Отже, проведене дослідження дає змогу стверджувати, що негативний вплив розміру пенсій, доходів інших членів родини, рівня безробіття, характерен тільки для чоловіків. У той же час позитивний вплив віку, рівня заробітної плати і негативний вплив статусів пенсіонера і учня спостерігається як для чоловіків, так і для жінок. Це свідчить про те, що структури чинників, які впливають на економічну активність, у чоловіків і жінок близькі. Високий рівень жіночої зайнятості призвів до того, що жінки при прийнятті рішень про економічну активність поведуться так само, як і чоловіки. Таким чином, активність чоловіків на ринку праці залежить більшою мірою, від економічних чинників, а жінок – від соціально-демографічних.

Аналіз зайнятості населення у сільській місцевості, дозволив констатувати той факт, що останніми роками ситуація на ринку праці залишається незадовільною. Подолання кризових явищ, що склалися, потребує комплексної державної та регіональної політики, яка повинна включати реалізацію заходів зі створення додаткових робочих місць у сільській місцевості, удосконалення податкового законодавства у напрямку розвитку підприємництва із сільсько-господарських і несільськогосподарських видів діяльності і, як наслідок, підвищення фактичного рівня зайнятості та доходів сільського населення.

1. *Богиня Д.* Трансформаційні процеси в системі формування національного ринку праці: інституційний аспект // Україна: аспекти праці. – 2011. – №1. – С. 3–8.

2. *Бугуцький О.* Потенційні можливості щодо зростання продуктивності праці та доходності в сільському господарстві // Економіка України. – 2008. – №5 – С. 60–67.

3. *Дієсперов В. С.* Економіка сільськогосподарської праці. – К.: ІАЕ УААН, 2004. – 488 с.

4. *Дієсперов В. С., Кондратенко Л. Ф.* Фактори продуктивності праці // Економіка АПК. – 2011. – №12. – С. 46–53.

5. Економічна активність населення України 2011 // Державний комітет статистики // ukrstat.gov.ua.

6. *Єрмаков О. Ю.* Соціально-економічні аспекти розвитку сільських територій // Україна: аспекти праці. – 2010. – №5. – С. 14–19.

7. *Лузан Ю. Я.* Соціально-трудовий потенціал українського села // Економіка АПК. – 2010. – №1. – С. 123–127.

8. *Макаренко П.М.* Особливості розвитку соціально-трудоких відносин в АПК країни та регіону // Таврійський науковий вісник.— 2008.— №4. — С. 87–96.
9. *Мармуль Л.О., Куцмида А.В.* Розвиток аграрного підприємництва та перспективи підвищення зайнятості сільського населення регіону // Таврійський науковий вісник: Збірник наук. праць. — Вип. 44. — Херсон: ХДАУ, 2009. — С. 201–211.
10. *Наумов О.Б., Кочерга А.В.* Соціально-економічні фактори впливу на трансформацію регіонального ринку праці в аграрній сфері // Бізнес-навігатор.— 2010.— №2 // www.nbu.gov.ua.
11. *Олійник В.М., Саєнко М.Г.* Добір кадрів: актуальність, принципи // Економіка АПК.— 2010.— №4. — С. 102–107.
12. Ринок праці та зайнятість населення: проблеми теорії та виклики практики: Монографія / В.М. Галицький, Л.Г. Авдеев, А.В. Алексеева, О.В. Астахова, С.І. Бандур; Ін-т підготов. кадрів держ. служби зайнятості України. — К., 2010. — 363 с.
13. *Роцин С.Ю.* Гендерное равенство и расширение прав и возможностей сельских женщин в контексте целей развития тысячелетия // женщина и общество, 2003 // www.owl.ru.
14. *Рябуха М.С.* Про формування та використання кадрового потенціалу в сільському господарстві // Економіка АПК.— 2009.— №10. — С. 132–136.

Стаття надійшла до редакції 6.12.2012.

КНИЖКОВИЙ СВІТ

СУЧАСНА ЕКОНОМІЧНА ТА ЮРИДИЧНА ОСВІТА
ПРЕСТИЖНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ

Україна, 01011, м. Київ, вул. Панаса Мирного, 26
E-mail: book@nam.kiev.ua
тел./факс 288-94-98, 280-80-56

Транснаціональні корпорації: Навчальний посібник. — К.: Національна академія управління, 2008. — 240 с.
Ціна без доставки — 25 грн.

Автори: **О.В. Зав'ялова, В.Є. Сахаров.**

У навчальному посібнику викладено теоретичні основи виникнення, становлення та розвитку транснаціональних корпорацій, механізм їхнього функціонування та вплив на світову економіку. Розглянуто систему національного і міжнародного регулювання ТНК.

Посібник містить також ситуаційні вправи, що дозволяє закріпити теоретичні знання шляхом виконання практичних завдань та обговорення ситуаційних вправ.

Призначений для студентів та викладачів вузів. Посібник стане корисним всім, хто цікавиться проблемами транснаціоналізації світової економіки.